

۱۵۳۳۹۵۸

بسمه تعالی

عنوان کتاب:

مدیریت کاربرد فرهنگی اراضی شهری در برنامه‌ریزی کاربری اراضی و محیط GIS

نویسندگان:

دکتر فریبرز احمدی دهکاء

مهندس رامین حیدری شهر

عضو هیات علمی دانشگاه پیام‌نور

مدرس دانشگاه (پیام‌نور - آزاد اسلامی)

تابستان ۱۳۹۶

سرشناسه	: حیدری شهر، رامین، ۱۳۶۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: مدیریت کارکرد فرهنگی اراضی شهری در برنامه‌ریزی کاربری اراضی و محیط GIS/ نویسنده: رامین حیدری شهر، فریبرز احمدی دهکاء.
مشخصات نشر	: کرج: پژوهش اخوت، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۱۷ ص.
شابک	: 978-600-7943-79-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیها
موضوع	: شهرسازی -- طرح و برنامه‌ریزی
موضوع	: City planning -- Design
موضوع	: کاربری زمین‌های شهری
موضوع	: Land use, Urban
موضوع	: شهرسازی -- تعیین محل
موضوع	: City planning -- Location
موضوع	: شهرسازی -- نظام‌های اطلاعاتی جغرافیایی
موضوع	: City planning -- Geographic information systems
موضوع	: مجتمع‌های فرهنگی -- تاریخ
موضوع	: Community centers -- History
شناسه افزوده	: احمدی دهکاء، فریبرز، ۱۳۵۹ -
رده بندی کنگره	: HT ۱۶۶/ج۹۵م۲۰۳۴
رده بندی دیویی	: ۳۰۷/۱۱۴
شماره کتابشناسی مدر	: ۴۸۸۳۴۷



مدیریت کارکرد فرهنگی اراضی شهری در برنامه‌ریزی کاربری اراضی و محیط GIS

نویسنده: مهندس رامین حیدری شهر، دکتر فریبرز احمدی دهکاء

ناشر: پژوهش اخوت

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۴۳-۷۹-۳

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

چاپ: اول ۱۳۹۶

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

کرج، روبروی پردیس کشاورزی دانشگاه تهران

حق چاپ محفوظ است

مسئولیت صحت همه مطالب، با نویسنده است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
فصل اول: چارچوب نظری و مفاهیم تئوری.....	۴
۱-۱- مفاهیم بنیادین.....	۴
۱-۱-۱- تعریف فرهنگ (Culture).....	۴
۲-۱- تعریف برنامه‌ریزی فرهنگی (Cultural planning).....	۹
۳-۱- تاریخچه مفهوم برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۱۷
۴-۱- پیشینه‌ی مراکز فرهنگ در برخی از کشورهای جهان.....	۲۵
۱-۴-۱- فرهنگسرا در یونان.....	۲۵
۲-۴-۱- فرهنگسرا در اروپا.....	۲۶
۳-۴-۱- فرهنگسرا در فرانسه.....	۲۸
۴-۴-۱- فرهنگسرا در اتحاد شوروی.....	۲۸
۵-۴-۱- فرهنگسرا در ژاپن.....	۲۹
۶-۴-۱- پیشینه‌ی مراکز فرهنگی در ایران.....	۲۹
۵-۱- شهر همچون پدیده‌ای فرهنگی.....	۳۱
۶-۱- شهرداری به مثابه کارگزار در برنامه‌ریزی فرهنگی.....	۳۵
۱-۶-۱- حفظ و احیای بافت‌های تاریخی.....	۳۸
۲-۶-۱- نماها و نشانه‌های شهری.....	۴۱
۳-۶-۱- مراکز و فضاهای فرهنگی.....	۴۷
۴-۶-۱- حمایت از آیین‌های محلی، ملی و دینی.....	۴۸
۵-۶-۱- آموزش فرهنگ شهری.....	۴۹
۷-۱- جایگاه کاربری فرهنگی در برنامه‌ریزی شهری (شهرسازی).....	۵۲

۵۳	۸-۱- معیارها و استانداردهای برنامه‌ریزی کاربری فرهنگی
۵۵	۹-۱- مشخصات انواع کاربری فرهنگی شهری برحسب مقیاس
۵۷	۱۰-۱- درجه‌بندی کاربری فرهنگی عمومی
۵۸	۱۱-۱- معیارهای مکان‌یابی و توزیع کاربری فرهنگی در شهر
۶۰	۱۲-۱- معیارهای برنامه‌ریزی کاربری فرهنگی شهری
۶۰	نتیجه‌گیری
۶۲	فصل دوم: برنامه‌ریزی کاربری اراضی
۶۲	۱-۲- برنامه‌ریزی کاربری اراضی
۶۳	۲-۲- اهداف برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری
۶۵	۳-۲- روش‌های ارزیابی کاربری اراضی شهری
۶۵	۱-۳-۲- ماتریس سازگاری
۶۹	۲-۳-۲- ماتریس مطلوبیت
۶۹	۳-۳-۲- ماتریس وابستگی
۷۱	۴-۳-۲- ماتریس ظرفیت
۷۱	۴-۲- معیارها و استانداردهای برنامه‌ریزی کاربری اراضی
۷۶	۵-۲- نظریه‌های کاربری اراضی شهری
۷۶	۱-۵-۲- نظریه نقش اجتماعی زمین
۷۷	۲-۵-۲- نظریه نقش اقتصادی زمین
۷۷	۳-۵-۲- نظریه نقش طبیعی زمین
۷۷	۴-۵-۲- نظریه نقش کالبدی
۷۸	۵-۵-۲- نظریه برنامه‌ای
۷۹	۶-۵-۲- نظریه ساماندهی زمین

۷۹	۲-۵-۷- نظریه کارکردگرایی
۸۰	۲-۵-۸- نظریه اصلاح گرایی
۸۰	۲-۵-۹- نظریه مدرنیسم
۸۰	۲-۵-۱۰- نظریه فرهنگ گرایی
۸۱	۲-۵-۱۱- نظریه طبیعت گرایی
۸۱	۲-۵-۱۲- نظریه فلسفه گرایی
۸۱	۲-۵-۱۳- نظریه تن گایی
۸۱	۲-۵-۱۴- نظریه شهرسازی ان-ار گرا
۸۱	۲-۵-۱۵- نظریه آمایش سامان
۸۲	۲-۵-۱۶- نظریه سلامت روان
۸۲	۲-۵-۱۷- نظریه پست مدرنیسم
۸۲	۲-۵-۱۸- نظریه توسعه پایدار کاربری زمین
۸۳	فصل سوم: مدل‌های مکان‌یابی و سیستم اطلاعات جغرافیایی
۸۳	مقدمه
۸۴	۳-۱- تاریخچه مدل‌سازی و مکان‌یابی در برنامه‌ریزی شهری
۸۴	۳-۱-۱- مدل‌های شهرسازی
۸۵	۳-۱-۲- کاربرد مدل‌ها در برنامه‌ریزی
۸۵	۳-۱-۳- نظریه‌های مکان‌یابی
۸۷	۳-۱-۴- مدل‌های مکان‌یابی
۸۹	۳-۲- کاربرد سامانه اطلاعات جغرافیایی در مکان‌یابی
۹۱	۳-۲-۱- عواملی که در به وجود آمدن سیستم اطلاعات جغرافیایی و رشد آن در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ مؤثر بودند عبارت‌اند از:

- ۳-۲-۲- اجزای تشکیل دهنده GIS ۹۱
- ۳-۲-۳- اهداف کاربردی فناوری GIS ۹۴
- ۳-۲-۴- قابلیت های GIS ۹۹
- ۳-۲-۵- مدل فرایند تحلیل در GIS ۱۰۳
- ۳-۲-۶- مکان یابی و GIS ۱۰۴
- ۳-۲-۷- مکان یابی و معیارهای مؤثر آن با GIS ۱۰۴
- نتیجه گیری ۱۰۵

فهرست نمودار

- نمودار شماره ۱: چارچوب مفهومی برنامه ریزی فرهنگی ۱۱
- نمودار شماره ۲: ارتباط میان سیاست فرهنگی، برنامه ریزی فرهنگی و توسعه فرهنگی ۱۶
- نمودار شماره ۳: چشم انداز برنامه ریزی ۲۰
- نمودار شماره ۴: ارتباط عناصر شهری و محیط های شهری ۳۲
- نمودار شماره ۵: ارتباط اجزای اصلی کنش انسان در محیط شهر با اجزای حس مکان ۳۴
- نمودار شماره ۶: ارتباط فعالیت های شهرداری با ابعاد نظام فرهنگی شهر ۳۷
- نمودار شماره ۷: فضای تعاملی حقوق و تکالیف شهروندی میان شهروندان و نهادهای ۵۱
- نمودار شماره ۸: عناصر تشکیل دهنده GIS ۹۲

فهرست تصاویر

- تصویر شماره ۱: عناصر تشکیل دهنده GIS ۹۳
- تصویر شماره ۲: تجسم اطلاعات در محیط GIS ۹۵
- تصویر شماره ۳: تجسم اطلاعات در محیط GIS ۹۵

تصویر شماره 4: سازماندهی اطلاعات در محیط GIS	۹۶
تصویر شماره ۵: تلفیق اطلاعات در محیط GIS	۹۷
تصویر شماره ۶: سازماندهی اطلاعات در محیط GIS	۹۸
تصویر شماره ۷: پرسشگری در محیط GIS	۹۹
تصویر شماره ۸: تهیه نقشه‌های موضوعی در محیط GIS	۱۰۰
تصویر شماره ۹: تهیه نقشه‌های موضوعی در محیط GIS	۱۰۱
تصویر شماره ۱۰: سهیل در بهنگام نمودن و خروجی گرفتن نقشه در محیط GIS	۱۰۱
تصویر شماره ۱۱: تسهیل در بهنگام نمودن و خروجی گرفتن نقشه در محیط GIS	۱۰۲
تصویر شماره ۱۲: تهیه نقشه سه بعدی در محیط GIS	۱۰۲
تصویر شماره ۱۳: تهیه نقشه سه بعدی در محیط GIS	۱۰۳

فهرست جداول

جدول شماره ۱: ویژگی‌های سیاست‌گذاری فرهنگی و برنامه‌ریزی فرهنگی	۱۴
جدول شماره ۲: اهداف کلان در برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری	۶۳
جدول شماره ۳: ماتریس سازگاری کاربری‌ها	۶۷
جدول شماره ۴: سطح‌بندی خدمات بر اساس رتبه‌بندی شهرها و سکونتگاه‌ها	۷۰

مقدمه

افزایش جمعیت شهری در نتیجه مهاجرت‌های روستایی- شهری حاصل انقلاب صنعتی در اروپا بود. اما در مرزهای اروپا باقی نماند و با موجی قوی‌تر به ممالک در حال توسعه از جمله کشور ما نیز رسید. نگاهی اجمالی به روند شهرنشینی در ایران حاکی از این است که جمعیت شهری ایران تا سال ۱۳۰۰ هجری شمسی رشد طبیعی داشته است ولی از ابتدای این قرن طی دو مرحله زیر، رشد طبیعی خود را ازدست داده و با شتاب بیشتری ادامه یافته است.

۱. دوره شهرنشینی بطنی (۱۲۹۹-۱۳۴۰)

۲. دوره شهرنشینی سریع (۱۳۴۰ به بعد)

در فاصله سال‌های ۳۴۵ تا ۱۳۹۰، جمعیت شهرنشین افزایش قابل توجهی داشته است. در سال ۱۳۴۵ طبق سرشماری عمومی، جمعیت کشور ۲۵ میلیون نفر بوده که ۳۹ درصد، شهرنشین بوده‌اند. سرشماری ۱۳۵۵ از ۳۳ میلیون نفر جمعیت کشور ۴۷ درصد شهرنشین بوده‌اند. در سال ۱۳۵۵ جمعیت کشور ۴۹ میلیون نفر بوده است که ۵۳/۳ درصد در شهرها زندگی می‌کردند. در سال ۷۵ این درصد به ۶۱/۳ درصد رسید و در سال‌های ۸۵-۹۰ جمعیت کشور به ترتیب ۷۷/۱-۷۴/۵ بالغ می‌گردد (منصوری، ۳، ۹۴).

صرف‌نظر از دلایل مستقیم و غیرمستقیم این افزایش جمعیت شهری و رشد کمی، به همین نسبت شاهد رشد کیفی شهرها نبوده‌ایم. چنانچه شاهد بسیاری از کاستی‌ها در امر تسهیلات و خدمات شهری چه از بعد برنامه‌ریزی مکانی و چه از بعد فیزیکی می‌باشیم. به عبارت بهتر برخی کاربری‌های شهری که در اصطلاح آن به عنوان تسهیلات و خدمات شهری یاد می‌شود، نه تنها جواب‌گوی ساکنین شهر نمی‌باشد بلکه با استقرار نامناسب تأثیر منفی در کارکرد سایر کاربری‌ها دارد.

نخستین سال‌های قرن بیست و یکم با تحولات شگرفی در زندگی بشر همراه بوده است. این تحولات در بستر جهانی‌شدن، اقتصاد، فرهنگ، روابط اجتماعی و زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده و بازتاب این روابط را در جلوه‌های فضایی و به‌ویژه در شهرها متجلی ساخته است. بدون تردید عمده‌ترین ویژگی این قرن گشوده شدن چشم اندازه‌های جدید

در سکونتگاه‌های انسانی و تمرکز بی‌سابقه جمعیت در کلان‌شهرها و جهان شهرهاست (رضویان، ۱۳۸۱، ۱). پیش‌بینی شده است که در سال ۲۰۲۵ بیش از ۵ میلیارد نفر در نواحی شهری جهان زندگی خواهند کرد که ۸۰ درصد این افراد در شهرهای کشورهای کمتر توسعه‌یافته ساکن خواهند شد و این امر نوعی چالش را برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری در پی خواهد داشت (مسر، ۱۳۸۲، ۸۲). پدیده شهرنشینی در کشور ایران از چنین تحولاتی مستثنی نیست، ورود منابع جدید، درآمد ناشی از فروش نفت و تمرکز و سرمایه‌گذاری آن در شهرهای بزرگ به‌ویژه در کلان‌شهرها به همراه سایر تحولات سیاسی چون اجرای قانون اصلاحات ارضی موجب گسسته شدن پیوند ارگانیک شهرها و روستاها و تخریب اقتصاد روستایی گردید. متعاقب این تحولات شهرها، با جذب بیشترین سرمایه‌ها - رت جزایر خوشبختی، سیل مهاجران را به‌سوی خود کشاند، با گسترش و رشد جمعیت شهرها، بسیاری از اراضی پیرامون شهرها به زیر ساخت و سازهای شهری رفته و تعادل سیستم محیط بین شهرها و بستر طبیعی آن به هم خورد و در نهایت موجب رشد فیزیکی، بی‌رویه، بدون کنترل و نظارت کلان‌شهرها گردید. عوامل فوق و تقدم شهرنشینی بر شهرسازی، بسیاری عوامل دیگر موجب شد تا اکثر شهرهای ما فاقد سرانه مناسب کاربری خدماتی، هم‌طابق با معیارها و اصول برنامه‌ریزی شهری باشد. در اغلب شهرها عدم تخصیص متناسب فضا و جابجایی بهینه عناصر خدماتی و کالبدی شهر، به‌ویژه اماکن فرهنگی و تعداد عوامل مؤثر در مکان‌یابی این مراکز، افزایش روزافزون مشکلات شهری و شهروندان را به دنبال داشته و دارد.

برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، هسته اصلی نظام برنامه‌ریزی شهری است. هدف از برنامه‌ریزی کاربری اراضی خدماتی، پیشنهاد آرایش فضایی و نظم‌دهی مناسب برای کاربری‌ها و فعالیت‌های شهری، به‌ویژه در شهرهایی که کاربری‌ها ترکیب و تنوع زیادی دارند. بحث و گفتگو درباره کاربری اراضی و مکان‌یابی بهینه فعالیت‌ها و خدمات در سطح شهرها، همواره برای مدیران، شهروندان و برنامه‌ریزان شهری دارای اهمیت و اولویت خاصی بوده است.

می‌توان گفت امروزه اهداف کلان برنامه‌ریزی کاربری اراضی بر پایه ارزش‌های توسعه پایدار از یک طرف و اعتلای کیفیت زندگی شهری از سوی دیگر استوار شده است. مکان‌یابی بهینه کاربری‌ها، خدمات و فعالیت‌های شهری به مکانی اطلاق می‌شود که با توجه به خصوصیات آن کاربری (اعم از مساحت، آستانه جمعیتی و سایر موارد) و در نظر

گرفتن همجواری با سایر کاربری‌ها و همچنین کیفیت مورد نیاز برای آن کاربری انتخاب شده باشد. انتخاب مکان نامناسب برای فضای شهری ساخته شده هم موجب کاهش بهره‌وری این فضاها و هم موجب ناسازگاری این فضاها با کاربری‌های همجوار خواهد شد، لذا مکان‌یابی بهینه این فضاها می‌تواند این دو مشکل را برطرف نماید.

لذا این امر لزوم استفاده از روش‌های مؤثر و سیستم‌های رایانه‌ای همچون ابزار توانمند GIS را در مکان‌یابی بهینه این مراکز را بیش‌ازپیش آشکار ساخته است. در حال حاضر یکی از مهم‌ترین مشکلات موجود در شهرهای کشور ما استقرار نامناسب کاربری‌ها از جمله مکان‌های فرهنگی است. به نحوی که بسیاری از افراد به علت عدم دسترسی به آن‌ها نمی‌توانند از امکانات موجود به نحو کافی بهره‌برداری نموده یا باعث معضلات شهری از جمله ترافیک، صرف وقت زیاد و هزینه زیاد برای استفاده‌کنندگان شده است. با توجه به افزایش جمعیت و جوان بودن جمعیت شهرهای ما لزوم افزایش سطح کاربری‌های فرهنگی و مکان‌یابی استاندارد آن‌ها باهدف تسهیل دسترسی آسان و کم‌هزینه بیش‌ازپیش احساس می‌شود. در این خصوص امروزه باید، مکان‌یابی و ساماندهی کاربری‌ها استفاده بهینه گردد. شاخص‌های مورد استفاده در مکان‌یابی نسبت به نوع کاربری‌ها متفاوت هستند، اما باید همه در جهت انتخاب مکان مناسب همسو شوند (لطفی، ۱۳۸۹، ۴۴).

حیدری شهر - احمدی دهکاء